

Dr. sc. Ermin Kuka

Naučni saradnik Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu /

**Institute for the Research of Crimes Against Humanity and International Law
University of Sarajevo Research Associate**

UDK 94 (497.6) (049.3)

KOBNE GODINE¹

FATAL YEARS²

Sažetak

*Knjiga **Kobne godine** autora **Branka Mikulića** (1928–1994), poznatog bh. političara i istaknutog funkcionera bivše SRBiH i SFRJ, predstavlja temeljitu, slojevitu i sveobuhvatnu analizu uzroka raspada bivše SFRJ. Izdavači ove knjige su nevladine organizacije Hrvatsko narodno vijeće (HNV) u Bosni i Hercegovini, Asocijacija nezavisnih intelektualaca „Krug 99“, Srpsko građansko vijeće – pokret za ravnopravnost (SGV – PzR) u Bosni i Hercegovini i Vijeće kongresa bošnjačkih intelektualaca (VKBI).*

Summary

*This text is a review of a book **Fatal Years** by Branko Mikulić (Hrvatsko narodno vijeće u Bosni i Hercegovini/Asocijacija nezavisnih intelektualaca „Krug 99“/Srpsko građansko vijeće pokret za ravnopravnost u Bosni i Hercegovini/Vijeće kongresa bošnjačkih intelektualaca, 2016).*

Knjiga *Kobne godine*, autora Branka Mikulića, nastala je kao rezultat svakodnevnog pisanja i bilježenja najvažnijih događaja i momenata u vezi sa opsadom grada Sarajeva i odbrane Republike Bosne i Hercegovine i njenih građana od agresije susjednih država, Srbije i Crne Gore (Savezne republike Jugoslavije). Bilježeći te bolne događaje agresije i opsade grada, autor je

---

¹ Prikaz knjige Branka Mikulića *Kobne godine* (Hrvatsko narodno vijeće u Bosni i Hercegovini/Asocijacija nezavisnih intelektualaca „Krug 99“/Srpsko građansko vijeće – građanski pokret za ravnopravnost u Bosni i Hercegovini/Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, 2016).

² A review of a book *Fatal Years* by Branko Mikulić (Hrvatsko narodno vijeće u Bosni i Hercegovini/Asocijacija nezavisnih intelektualaca „Krug 99“/Srpsko građansko vijeće – građanski pokret za ravnopravnost u Bosni i Hercegovini/Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, 2016).

ujedno izvršio opservaciju uzroka bh. i jugoslavenske krize i dao ocjenu političkih prilika uoči „totalne i brutalne agresije na BiH”. Ta svojevrsna analiza, a potom sinteza autorovih promišljanja, bila je faktički autorov odgovor na velikosrpski projekat, koji je u to vrijeme izvodio Slobodan Milošević, uz intelektualnu potporu Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU).

Pisanje knjige Branko Mikulić je započeo u Sarajevu, a završio u Lozani, gdje je otišao zbog pogoršanog zdravstvenog stanja. Rukopis je predao svom prijatelju Janezu Zemljariću u Ljubljani, kojega je ujedno zadužio da organizira njezino štampanje. Umro je 14. aprila 1994. godine, u jeku najžešće agresije i sukoba u Republici Bosni i Hercegovini. Dvadeset dvije godine nakon njegove smrti četiri nevladine organizacije sa sjedištem u Sarajevu su koncipirale zajedničku inicijativu za štampanje rukopisa Branka Mikulića u formi knjige, kako bi se ujedno ispunila i želja koju je on izrekao Janezu Zemljariću, koji je s punim povjerenjem rukopis knjige ustupio Hrvatskom narodnom vijeću u Bosni i Hercegovini.

Indikativna je činjenica da su trebale pune 22 godine da rukopis knjige Branka Mikulića *Kobne godine* ugleda svjetlo dana, baš onoliko godina koliko je Branko Mikulić proveo na najvišim funkcijama u Republici Bosni i Hercegovini. S tim u vezi, važno je naglasiti činjenicu da je u periodu od 1986. do 1989. godine Branko Mikulić obavljao funkciju predsjednika Saveznog izvršnog vijeća SFRJ.

Autor Branko Mikulić je svoju knjigu strukturirao u četiri međusobno povezana i komplementarna poglavlja.

Prvo poglavlje posvetio je svojim pogledima i stavovima o nastanku, jačanju i širenju jugoslavenske i bosanskohercegovačke krize. Autor iznosi svoja viđenja i stajališta kroz dva razdoblja. Prvo razdoblje odnosi se na vrijeme koje seže od 70-ih godina XX stoljeća, pa sve do smrti Josipa Broza Tita 1980. godine. Drugo razdoblje u njegovim razmatranjima jugoslavenske krize odnosi se na period od 80-ih godina pa do 90-ih godina XX stoljeća. U tom vremenu Branko Mikulić je obavljao funkciju predsjednika Centralnog komiteta Saveza komunista Bosne i Hercegovine, zatim predsjednika Predsjedništva Bosne i Hercegovine, člana Predsjedništva SFRJ i konačno predsjednika Saveznog izvršnog vijeća SFRJ.

Svoja razmatranja u prvom dijelu knjige Branko Mikulić započinje opisom razgovora koji je imao nasamo sa Miroslavom Krležom 14. januara 1977. godine u Zagrebu. Jedno od ključnih pitanja Miroslava Krleže upućeno

Branku Mikuliću odnosilo se na stanje u vojsci Jugoslavije (JNA) i kako bi se njeni oficiri ponašali u slučaju pogoršane i kritične situacije. U odgovoru na to pitanje Branko Mikulić kaže: „Armijski vrh sve se više osamostaljuje – nisam siguran da Tito drži pod kontrolom šta sve armijski vrh smjera u kritičnoj situaciji“ (str. 18). Iz navedenog odgovora je sasvim jasno kako je Branko Mikulić već u to vrijeme uviđao ozbiljnu mogućnost pojave kriznih situacija koje bi mogle biti pogubne za jedinstvo Jugoslavije. I, doista, njegova uviđanja, predviđanja i strahovanja su se i obistinila početkom 90-ih godina XX stoljeća, kada se JNA stavila pod punu kontrolu režima Slobodana Miloševića. Godine raspleta krize jugoslavenske federacije su, prema autoru, kobne godine, koje su se nizale jedna za drugom.

Autor primjećuje i u knjizi decidno navodi ključni, najdublji i najjači korijen zla južnoslavenskih balkanskih zemalja, a on je, prema njemu, „težnja srbijanskih političara za ostvarivanje hegemonije Srbije u Jugoslaviji i na Balkanu“ (str. 20). Autor tu svoju generalnu postavku i konstrukciju temelji, prije svega, na Garašaninovom „Načertaniju“ iz 1844. godine, zatim projektu Stevana Moljevića „Četnička koncepcija homogene Srbije i trijalističke Jugoslavije“ iz 1941. godine, instrukciji Draže Mihailovića, vođe četničkog pokreta u Drugom svjetskom ratu, majoru Pavlu Đurišiću iz 1941. godine, Nacrtu Memoranduma Srpske akademije nauka i umetnosti iz 1986. godine, te konačno na govorima Slobodana Miloševića iz vremena nakon osvajanja vlasti u Srbiji, 1987. godine.

Ove njegove generalne postavke o korijenima zla, koje prate jedan historijski kontinuitet i ciklus, pojavljuju se kao ključni argumenti u analizi agresivnih situacija i događaja koji su uslijedili u vrijeme jugoslavenske i osobito bosanskohercegovačke krize. Centralna figura i ličnost implementiranja u praksi velikosrpske ideologije, politike i prakse za Branka Mikulića je nesumnjivo Slobodan Milošević. Za njegovu politiku autor kaže kako je utemeljena na „spomenutim programima i u funkciji je ostvarivanja navedenih ciljeva, u ovom vremenu: Naizgled ona nije istovjetna Moljevićevom projektu. Ali, ciljevi su isti, a u njihovom ostvarivanju primjenjuju se brutalniji metodi i sredstva od svih do sada poznatih“ (str. 27). Autor je ove činjenice mogao sa sigurnošću utvrditi i potvrditi, s obzirom da je živio u gradu Sarajevu u vrijeme kada je ono bilo u potpunom okruženju agresora. Brutalni zločini i razaranja koji su se događali, pa i oni kojima je lično svjedočio, bili su jasan dokaz namjere i cilja režima Slobodana Miloševića i njegovih intelektualnih vođa, među kojima se izdvajao Dobrica Ćosić.

Opravdano postavljajući Slobodana Miloševića u poziciju centralne figure i uzročnika jugoslavenske i bosanskohercegovačke kataklizme, autor primjećuje i podvlači kako je, ustvari, riječ o „specifičnoj bolesti, koja pomućuje razum i budi najniže nagone i strasti u čovjeku“ (str. 34). U ta vremena Slobodan Milošević se ponašao upravo tako i nikako drugačije. Zdravom razumu su ta njegova djela na kraju XX stoljeća bila gotovo nezamisliva i nepojmljiva, što je osobito zainteresiralo autora knjige i čemu posvećuje značajnu pozornost. Milošević je, prema uvidima autora, bio inicijator i kreator organizacije novih, populističkih i nasilnih mitinga i događanja naroda, koja su na kraju razorila zajedničku državu.

U okviru takvih dešavanja tih godina autor primjećuje tendencije kojima se Bosna i Hercegovina nastoji predstaviti isključivo kao srpska i hrvatska zemlja. Takve tendencije, prema njemu, nisu dolazile samo izvana (Srbija i Hrvatska) već i iznutra. Te tendencije su se, pored ostalog, prema autoru, ogledale i u samoj činjenici svjesnog osporavanja nacionalnog identiteta i posebnosti Muslimana. Takva osporavanja su služila agresorima i negatorima Bosne i Hercegovine u svrhu proturanja teza o tobože neopravdanosti postojanja Bosne i Hercegovine, jer je to, prema njima, bila „vještačka izmišljena republika“. Posvećujući detaljnu pozornost analizi tih i takvih otvorenih aspiracija i napada, autor kaže kako tim podsjećanjem želi „pokazati da je ovovremeno zlo, tj. hegemonističke aspiracije na Bosnu i Hercegovinu, davno 'rođeno' i uočeno“ (str. 72).

Drugo poglavlje knjige autor je posvetio razmatranjima političkih prilika u Bosni i Hercegovini uoči totalne i otvorene agresije Srbije i Crne Gore (Savezne republike Jugoslavije). U tom kontekstu, autor postavlja pitanje šta je, ustvari, prethodilo samoj agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Tragajući za odgovorom na to pitanje, dolazi do afere „Agrokomerc“. S tim u vezi, Branko Mikulić smatra kako je upravo projektovanje afere „Agrokomerc“ poslužilo kao polazna osnova i odskočna daska za kasniju agresiju i zločine. Afera „Agrokomerc“ poslužila je, prema njegovom mišljenju, za potpunu destrukciju i razaranje partijskog i državnog rukovodstva Republike Bosne i Hercegovine, te za ostvarenje strateškog cilja – da se Republika Bosna i Hercegovina „baci na koljena“.

Pripreme za razaranje Republike Bosne i Hercegovine su, prema autoru, kasnije dobile svoj puni zamah i intenzitet. Nakon afere „Agrokomerc“ pripreme za agresiju se nastavljaju ostavkom Hamdije Pozderca na funkciju člana odnosno potpredsjednika Predsjedništva SFRJ (zbog neviđenih pritisaka na njegovu ličnost), zatim potpunim razoružanjem teritorijalne odbrane Republike Bosne i Hercegovine, te sistematskom okupacijom

produkcioni i emisioni sistema RTV Sarajevo u 1991. godini. Uzurpirane su i sve veze Sarajeva sa Beogradom. Te pripreme su išle čak i do te granice da je Srbija 1991. godine uvela zabranu isporuke već plaćenog žita i drugih prehrambenih proizvoda preduzećima i državnim rezervama u Bosni i Hercegovini. U prilog intenzivnim pripremama za agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu Branko Mikulić ubraja i dislokaciju više korpusa bivše JNA iz Slovenije i Hrvatske u Bosnu i Hercegovinu, čime se vršila koncentracija velikog broja vojnika i opreme na malom prostoru.

Branko Mikulić uviđa da je odnos režima Slobodana Miloševića prema Republici Bosni i Hercegovini, u vremenu pred samu agresiju, u stopu slijedila Srpska demokratska stranka u Bosni i Hercegovini, na čijem je čelu bio Radovan Karadžić. Ta stranka je samovoljno napustila zajedničko vršenje vlasti triju pobjedničkih stranaka na prvim višestranačkim izborima održanim 1990. godine, angažirajući se otvoreno na realizaciji velikosrpskog projekta.

Treće poglavlje knjige autor je posvetio opisu prvih napada agresora na gradove i naselja u Republici Bosni i Hercegovini, uključujući i grad Sarajevo u kome je živio. Opisujući stanje u Sarajevu s početka agresije, piše kako se „(...) već 25. aprila Sarajevo našlo u potpunoj blokadi terorista SDS, četnika iz Srbije i Crne Gore, i bivše JNA. Iz Sarajeva se ne može izići ni ući ni iz jednog pravca“ (str. 101). Autor je svjedok danonoćnog granatiranja i bombardiranja grada Sarajeva, što je za posljedicu imalo masovna i pojedinačna stradanja nedužnih civila u gradu Sarajevu. S tim u vezi, opisuje i zločina nad Muslimanima u drugim okupiranim gradovima i gradovima u opsadi (Mostar, Bihać, Višegrad, Vlasenica, Foča, Goražde, Zvornik, Bijeljina, Brčko i dr.).

Svjestan teškog stanja i nemilih događaja u njegovom okruženju, Branko Mikulić na temelju valjanih i vjerodostojnih činjenica u potpunosti kritizira velikosrpsku ideologiju, politiku i praksu, a čije se implementiranje, u njenoj najbrutalnijoj verziji, događalo upravo na prostoru Bosne i Hercegovine. Protivi se ponuđenim mirovnim planovima usmjerenim na obustavu agresije, iz razloga što se svi oni temelje isključivo na etničkoj podjeli Bosne i Hercegovine (Kutiljerov plan, Vens-Ovenov mirovni plan i Oven-Stoltenbergov plan o tri etničke republike).

Osobitu pozornost u svojim razmatranjima posvećuje sastancima političkih lidera Bosne i Hercegovine, Srbije i Hrvatske uz inicijativu međunarodne zajednice, a koji su imali manje i kratkotrajne uspjehe (kratkotrajni prekidi vatre). Ionako tešku situaciju, još više usložnjava otpočinjanje sukoba Armije Republike Bosne i Hercegovine i HVO-a, što je, za Branka Mikulića,

ogromna šteta, s obzirom da je HVO odigrao značajnu i važnu ulogu u odbrani dijelova Republike Bosne i Hercegovine u kojima živi većinsko hrvatsko stanovništvo. To ga je ponukalo da osobno piše i šalje pisma mnogim svjetskim državniciima, kako bi se više animirali u djelovanju ka obustavljanju agresije i očuvanju cjelovitosti i opstojnosti Bosne i Hercegovine.

Mikulić opisuje svoje aktivnosti prema važnim državniciima svijeta, kako bi se pomoglo Bosni i Hercegovini. Pored ostalih, piše i o komunikaciji sa Antonijem Samaranom, predsjednikom Međunarodnog olimpijskog komiteta. Zahvaljujući toj komunikaciji, realizirane su značajne aktivnosti u pomoći građanima Sarajeva u opsadi, uključujući i kasniju obnovu olimpijske dvorane Zetra, koja je najvećim dijelom obnovljena zahvaljujući sredstvima koje je osigurao upravo Samarano.

Branko Mikulić naglašava kako je potpuno svjestan da jedino svjetski centri moći mogu obustaviti agresiju i zločine u Bosni i Hercegovini. Iza te svoje konstatacije piše sljedeće: „Odlučio sam da 6. maja 1993. godine zaključim dosadašnji način praćenja događaja“ (str. 349).

Četvrto poglavlje knjige Branka Mikulića pod naslovom „Epilog“ donosi jednu sumiranu sintezu stajališta i stavova Branka Mikulića o povijesnom pravu Bosne i Hercegovine na njenu neovisnost i suverenost, kao i njeno pravo da može svoju cjelovitost braniti od agresora i njihovih domaćih pomagača. Imajući u vidu propast dotadašnjih mirovnih planova piše: „U Bosni i Hercegovini više puta se pokazalo da pojedini potezi međunarodne zajednice (Ujedinjene nacije), Evropske zajednice i grupe zemalja, čak više koriste agresoru nego napadnutoj zemlji. Veoma uvjerljiv dokaz za to je zadržavanje embarga na uvoz oružja“ (str. 387). Jasno se vidjelo kako ni sami saveznici nemaju usaglašena niti podudarna mišljenja o konkretnim rješenjima za obustavu agresije i prekid razaranja. Jedino u čemu su Rusija i Evropa bile saglasne, prema Branku Mikuliću, jeste „(...) da se ne preduzimaju 'radikalne' mjere prema agresorima, bez obzira na posljedice za žrtvu agresije. A one su katastrofalne“ (str. 387). Važni su, dakle, bili globalni interesi svjetskih sila i svjetskih moćnika.

Iako svjestan svih navedenih činjenica, svoja pisanja završava u optimističnom ozračju. Izražava puno vjerovanje i nadu u bolju budućnost Bosne i Hercegovine i vjeruje u obnovu zajedničkog življenja ljudi i naroda u Bosni i Hercegovine. To je moguće ostvariti, prema njemu, jedino u perspektivi obnovljene cjelovitosti i suverenosti države Bosne i Hercegovine. Njemu je sasvim jasno da to, nakon svega što se dešavalo i dešava u tim

vremenima, neće biti nimalo lahko, ali da je ipak moguće. To je ujedno i njegova poruka koju je ostavio u knjizi na dan kada je završio njeno pisanje (oktobar 1993. godine).

Na kraju knjige nalaze se 34 priloga, među kojima se, pored ostalih, nalazi i Garašaninovo „Načertanije“, četnička koncepcija „homogene“ Srbije i trijalističke Jugoslavije, instrukcija Draže Mihailovića majoru Đorđu Lasiću i kapetanu Pavlu Đurišiću, Nacrt Memoranduma Srpske akademije nauka i umetnosti i drugi. Svi ti prilozi su tu da potkrijepe argumente i stajališta koje je Branko Mikulić iznio u ovoj knjizi.

Imajući u vidu sve navedene činjenice, sa sigurnošću se može konstatirati kako će knjiga Branka Mikulića *Kobne godine* u svom punom i cjelovitom sadržaju poslužiti i biti od velike koristi svim istraživačima i znanstvenicima u njihovom istraživanju bosanskohercegovačkog društva i države. Kritički osvrti i stavovi Branka Mikulića prema događajima od 70-ih godina XX stoljeća pa do konca 1993. godine, kada je zaključio pisanje knjige, dragocjen su izvor za mnoge analize istraživača i znanstvenika sa današnje distance.

Pored toga, knjiga može biti od koristi i svakom građaninu Bosne i Hercegovine kako bi spoznao i upoznao društvena i sva druga zbivanja u Bosni i Hercegovini u vremenu kojim se knjiga bavi. Osobito se to odnosi na mlade ljude, koji se malo ili nikako sjećaju toga doba, kao i na one mlade ljude koji nisu još ni bili rođeni. Zato knjiga Branka Mikulića postaje nezaobilazno i važno štivo u prosuđivanju i analizi događaja i događanja iz perioda obuhvaćenog u knjizi.